

2023/2024 навчальному році». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktivno-metodichni-rekomendaciyi-shodo-vikladannya-navchalnih-predmetivintegrovanih-kursiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci> (дата звернення: 06.06.2024).

6. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенко / за наук. ред. В.В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.

7. Портал медіаосвіти та медіаграмотності. URL: <https://medialiteracy.org.ua/> (дата звернення: 06.06.2024).

Дячук Л.М.,
методист науково-методичного центру
медіаінформаційного забезпечення освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ БІБЛІОТЕКАРЯ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВИХ ВИКЛИКІВ: НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Концепція Нової української школи визначає принципи та ключові компоненти оновлення змісту базової середньої освіти. Одним із таких компонентів є сучасне освітнє середовище закладу загальної середньої освіти (далі – закладу освіти). Важливе місце в освітньому середовищі належить бібліотеці, яка покликана виконувати функції інформаційного, ресурсного, культурного, освітнього, соціокультурного центру. Серед головних завдань бібліотеки – надання якісних бібліотечних інформаційних послуг учасникам освітнього процесу та створення умов для всебічного розвитку особистості з глибоко усвідомленою громадянською й соціальною позицією, системними науковими знаннями.

У сучасній бібліотеці закладу освіти кожен користувач повинен мати можливість працювати з інформаційними ресурсами внутрішньої мережі та інтернету, електронними колекціями, енциклопедіями, словниками, довідниками, електронними версіями підручників, цифровими копіями зображень, книжок і журналів; переглядати

компакт-диски, відеофільми; прослуховувати аудіокасети, друкувати будь-яку інформацію, необхідну для навчання та інших потреб; самостійно удосконалювати знання іноземних мов за допомогою інтерактивних технологій та створювати власні ресурси.

У пункті 1.3.5. Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти (затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 №17 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 12.03.2019 за №250/33221) зазначено, що *«у закладі освіти створено простір інформаційної взаємодії та соціально-культурної комунікації учасників освітнього процесу (бібліотека, інформаційно-ресурсний центр тощо)»*.

Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій сприятиме трансформації бібліотеки закладу освіти в інтегровану частину шкільного освітнього середовища, залученню учнів до нових форм навчання, у тому числі інформаційно-пошукової діяльності, онлайн-освіти та стимулюватиме у них прагнення до оволодіння інформаційною грамотністю.

Створення сучасного інформаційно-освітнього простору бібліотеки закладу освіти передбачає технічне та комунікаційне забезпечення бібліотеки; автоматизацію бібліотечних процесів; наповнення інформаційного простору бібліотеки (інформаційно-ресурсна база бібліотеки); створення віртуального інформаційного простору бібліотеки: вебсайт, вебсторінка, блог бібліотеки; розширення спектра бібліотечних послуг на основі інформаційно-комунікаційних технологій; створення сучасного фізичного простору; комфортні умови для користувачів, бібліотечний інтер'єр, зонування бібліотечного простору [1, с. 33].

Пропонуємо створити модель бібліотеки, що поєднує чотири простори: навчання, натхнення, зустрічей та подій, адаптовану експертами для застосування в публічних бібліотеках України. Загальну концепцію кожного простору мали б доповнювати дизайнерські рішення, ідеї щодо змістового наповнення з використанням прикладів бібліотечних послуг та сервісів [2, с. 103].

В умовах нових викликів робота бібліотекаря закладу освіти набуває таких трансінформаційних змін, які здатні забезпечити подолання освітніх втрат шляхом автоматизації бібліотечних процесів шкільної бібліотеки, забезпечення віртуально-інформаційного простору

шкільної бібліотеки та розширення спектру бібліотечних послуг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Комплексна автоматизація технологічних бібліотечних процесів є одним з важливих напрямів розвитку бібліотеки на етапі формування сучасного інформаційного суспільства, вона сприяє ефективнішій роботі бібліотеки завдяки новим можливостям та усуває рутинні операції.

Автоматизовані бібліотечні інформаційні системи (далі – АБІС) – це системи планування ресурсів для бібліотеки, які використовуються з метою відстеження бібліотечних фондів від їхнього замовлення та придбання до видачі відвідувачам бібліотек. Кожен читач (відвідувач) та примірник мають унікальний ідентифікатор у базі даних, яка дозволяє АБІС відстежувати діяльність. Першочерговим є заміна традиційних бібліотечних технологій на автоматизовані, починаючи з комплектування й закінчуючи різноманітним обслуговуванням користувачів.

Головним елементом традиційної АБІС стає електронний каталог (далі – ЕК) з усіма його функціями. Усі властивості традиційної бібліотеки при роботі в АБІС зберігаються, не змінюючись. Насамперед зберігаються фонди в тому вигляді, до якого всі «звикли», тобто налагоджена система зберігання. В ЕК присутні посилання на повні тексти, малюнки, аудіо- і відеоматеріали, а також посилання на інтернет-ресурси.

Автоматизація бібліотечних процесів покликана забезпечити одноразове введення даних, а також багатоцільове їхнє використання для пошуку документів як традиційного (паперового) документообігу фонду бібліотеки, так і електронних інформаційних ресурсів, обслуговує бібліотечні фонди на всіх етапах: від придбання – до замовлення.

Рекомендуємо бібліотекарям ЗЗСО забезпечити оперативний доступ до інформаційних ресурсів АБІС, який передбачає надання читачам таких можливостей:

- доступ до електронного каталогу (локальний і віддалений);
- доступ через інтернет до розподілених джерел інформації на вебсерверах інших освітянських установ;
- доступ до розподіленої системи електронних навчальних і методичних посібників, навчальних баз;
- локальне використання електронних словників, підручників, мультимедійних продуктів, повнотекстових баз даних тощо;
- доступ до електронних каталогів інших бібліотек;

- перегляд фахових електронних журналів;
- перегляд списків рекомендованої літератури;
- доступ до електронної інформації, що міститься в базах даних бібліотеки;
- віддалене замовлення літератури;
- користування електронною поштою.

Одним із напрямів подолання освітніх втрат у роботі бібліотекаря закладу є забезпечення інформаційного простору бібліотеки.

Основою діяльності будь-якої бібліотеки є документні ресурси на відповідних носіях інформації, які утворюють бібліотечний фонд. Основним принципом у формуванні бібліотечного фонду є його якісне поповнення документами підвищеного попиту, різними за видами, тематикою, мовами, з використанням усіх можливих джерел. Наповнюваність фонду залежить від типу закладу освіти, до структури якого входить бібліотека, мети і завдань бібліотеки, контингенту користувачів та їхніх запитів.

Бібліотека закладу освіти є невід'ємною складовою освітнього процесу. Історично склалося так, що в бібліотеках, у яких обслуговують дітей і юнацтво, існує певний розподіл фонду за питомою вагою типів документів (без урахування фонду підручників): суспільна література – 20%, пізнавальна література – 30%, художня література – 50%. Для забезпечення користувачів найновішою інформацією фонд бібліотеки закладу освіти доцільно оновлювати кожні 10 років. У його складі має бути 10% книжок, виданих за останні 2 роки, та 30-40% книжок, виданих за останні 5 років. Таким чином фонд бібліотеки щорічно оновлюють на 5-10% загального фонду.

Зауважимо, що в Концепції Нової української школи визначено те, що НУШ матиме у своїй структурі сучасну бібліотеку, яка стане ресурсним осередком і експериментальним майданчиком для учнів і вчителів, забезпечить вільний доступ до якісних електронних підручників, енциклопедій, бібліотек [7, с. 24]. В умовах військового стану, передбачаючи недоотримання інформації для учнів та учителів, варто уникати освітніх втрат у бібліотечному інформаційному просторі. Запорукою уникнення такого явища стануть унікальні можливості інтернет-мережі. Саме інтернет надає унікальні можливості для освіти, оскільки має не лише величезний невичерпний масив освітньої інформації, а й виступає як засіб, інструмент для її пошуку, опрацювання, представлення.

Інтернет є джерелом активної інтелектуальної та комунікативної діяльності людини, яка має необмежені можливості для набуття знань, умінь, навичок. Бібліотекам сьогодні доступний широкий вибір електронних освітніх ресурсів: навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі й розміщені на носіях будь-якого типу або в комп'ютерних мережах, що відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації освітнього процесу. До них належать також навчальні фільми, звукозаписи, відеодемонстрації, а також сучасні освітні ресурси нового покоління, що мають добре побудовану нелінійну систему навігації у вигляді гіпертекстів, складаються з візуального або звукового фрагмента, а навчальні матеріали подано різними способами: за допомогою графіки, фото, відео, анімації та звуку. Метою створення електронних освітніх ресурсів є змістове наповнення освітнього простору, забезпечення рівного доступу здобувачів освіти до якісних навчальних і методичних матеріалів незалежно від місця їхнього проживання та форми навчання [5, с. 305].

Пропонуємо здійснювати пошук освітніх інтернет-ресурсів за допомогою тематичних каталогів або пошукових систем. Посилання на такі ресурси містяться на сайтах і порталах:

- Міністерства освіти і науки України: <http://www.mon.gov.ua>, «Освітньому порталі»: <http://www.osvita.org.ua> (дата звернення: 15.05.2024);

- «Освіта.UA»: <http://osvita.ua> (дата звернення: 15.05.2024);

- Вікі-Освіта: <http://www.eduwiki.uran.net> (дата звернення: 15.05.2024);

- «Освітні ресурси Інтернету»: <http://sites.google.com/site/osvitnires/> (дата звернення: 15.05.2024).

Онлайнове освітнє середовище дає можливість користуватися найпопулярнішими послугами інтернету та опановувати різні технології, спонукає до пошуку нових методів розв'язання поставлених завдань, самостійного оволодіння знаннями з наданого безмежного простору, розвиває інноваційність та креативність мислення, уміння відшукувати корисну інформацію.

Окрім електронно-освітніх ресурсів, інформаційно-комунікаційне середовище бібліотеки закладу освіти передбачає оригінальну систему засобів і форм дидактичної організації навчальної й методичної

діяльності, побудовану на активному використанні телекомунікаційних технологій, сучасних методичних та дидактичних матеріалів. Зокрема:

- мультимедійні засоби візуалізації навчання,
- професійно орієнтовані бази даних,
- алгоритми та штучні моделі використання методик і технологій освітньої діяльності,
- документального оформлення управлінських рішень.

До комунікаційних засобів належать також різні технологічні системи, навчальні відеофільми, мультимедійний ілюстративний матеріал до навчальних курсів, що демонструється за допомогою мультимедійного проєктора, підключеного до комп'ютера під час уроків та позакласних заходів.

Наступним етапом подолання освітніх втрат у роботі бібліотекаря є віртуальний інформаційний простір бібліотеки закладу освіти, який зазвичай представлений вебсайтом шкільної бібліотеки та блогом шкільної бібліотеки, бібліотекаря.

Сучасна бібліотека закладу освіти займає визначальне місце у світовому інформаційному просторі, тому варто створити на сайті закладу освіти власний вебсайт або вебсторінку, наповнені актуальною інформацією для користувачів про фонди, літературу, каталоги, картотеки, режим роботи, правила користування бібліотекою, тематичні заходи, книжкові виставки, послуги. Сайт – це своєрідний стиль та специфіка роботи бібліотеки закладу освіти в глобальній мережі.

Пам'ятаємо про те, що завданнями роботи сайту виступають:

- поширення інформації про бібліотеку та її послуги;
- надання доступу віртуальним користувачам до її ресурсів;
- допомога учням в орієнтуванні інтернетом (запропонувавши їм посилання на безпечні, цікаві та корисні ресурси);
- популяризування книжки та читання.

Важливо зрозуміти, що сайт створюється й функціонує саме для читачів, а не для бібліотекарів. Його контент має відповідати основним функціям бібліотеки закладу освіти: виховній, інформаційній, культурно-просвітницькій, організаційній – та сприяти формуванню інформаційної культури учнів [7, с. 1-2].

Рекомендуємо зважити на те, що сайт шкільної бібліотеки має бути зручним у навігації. Саме читачі, рухаючись за гіперпосиланнями, швидко та мобільно могли б віднаходити потрібну інформацію. Здатність відсіювати зайве, несуттєве, некорисне та неважливе є

майстерно продуманою працею всього педагогічного колективу закладу освіти.

Варто в розробці сайту особливу увагу надати його дизайну, який має бути виконаний у єдиному стилі й колірній гамі, мати оригінальні естетичні критерії та рішення. Не варто використовувати у великих обсягах графічні та мультимедійні додатки, що значно уповільнює отримання інформації. Колір шрифту і колір фону мають гармоніювати і сприяти комфортному читанню. Рекомендовано не застосовувати більш як два шрифти на одній сторінці, які не повинні бути дуже великими або дуже малими. Родзинкою дизайну може стати використання малюнків учнів школи для оформлення сайту. При запозиченні матеріалів, світлин, ілюстрацій слід зазначати джерело інформації. Змістове наповнення бібліотечних вебсайтів має охоплювати різні види інформації: бібліографічну, фактографічну, повнотекстову [6, с .202].

Головна умова оформлення основної частини сайту – попередня детальна підготовка основних рубрик та гіперпосилань з урахуванням інформаційних потреб основних категорій користувачів. Усі інформаційні ресурси мають бути впорядкованими й легкодоступними. На бібліотечному вебсайті доцільно створювати окремі розділи, що міститимуть посилання на найкорисніші та запитувані цікаві сторінки в інтернеті, які відповідатимуть профілю бібліотеки й тематиці запитів користувачів. Для створення власного сайту шкільної бібліотеки можна скористатися послугою «Сайти Google». Це доволі потужна служба, яка здатна забезпечити ваші потреби і водночас є простою і зрозумілою.

Пропонуємо використати в роботі бібліотекаря *«Орієнтовну структуру вебсайту бібліотеки ЗЗСО»*:

- новини, календар для відображення інформації про заходи бібліотеки (якщо таку сторінку створено, її потрібно постійно оновлювати);
- контактна інформація (адреса, телефон, e-mail, ПІБ бібліотекаря);
- бази даних (якщо такі є в бібліотеці);
- правила користування бібліотекою;
- режим роботи;
- напрями роботи бібліотеки, послуги бібліотеки;
- посилання на ресурси для вчителів;
- посилання на освітні ресурси для школярів;
- посилання на довідкові ресурси;
- посилання на ресурси для батьків (читання, безпека в інтернеті);

- про читання – анотовані онлайн-ресурси;
- інформаційна грамотність (поради, ресурси);
- допомога в підготовці до уроків (посилання, поради, ресурси);
- матеріали вчителів;
- кращі творчі роботи школярів.

Хорошим додатком у роботі вебсайту бібліотеки стане блог шкільної бібліотеки, бібліотекаря.

Бібліотеки України освоїли спілкування з читачами через бібліотечні блоги. Українські бібліотеки використовують персональні та корпоративні блоги як канали неформальної комунікації та способи мотивації розвитку професійної сфери, що реалізуються в різних формах (від спілкування з колегами до курсів підвищення професійної кваліфікації); як засоби залучення більш широкої аудиторії користувачів мережі у вигляді поінформування про бібліотечні події, навчання або навіть інформаційного обслуговування; як інструменти бібліотечного маркетингу, що сприяють розповсюдженню бібліотечних новин, стимулюють просування бібліотечних продуктів, послуг та сервісів, анонсують маркетингові заходи, проекти та програми; слугують засобами реклами та PR-технологій для книгозбірень; як «креативне» доповнення основних вебсайтів бібліотек, що існує паралельно, а подекуди і як альтернативу створення останніх завдяки доступності [4, с. 6-7].

Блог бібліотеки може вести як бібліотекар, так і читачі. Головне для бібліотечного блогу – бути цікавим для відповідної аудиторії. Створення блогу шкільної бібліотеки сприятиме залученню нових читачів, налагодженню зв'язку з віддаленими користувачами бібліотеки, поширенню інформації про ресурси шкільної бібліотеки, анонсуванню бібліотечних подій, обговоренню книжкових новинок, подій, послуг, обміну досвідом з колегами тощо.

Один зі способів користування та поширення інформації – власний інтернет-ресурс, який повинен мати посилання на різні сайти, які допоможуть учителеві у підготовці до уроків, а також стануть джерелом додаткової інформації, де користувач матиме можливість користуватися електронними навчальними посібниками, додатковими програмованими матеріалами [3, с. 4].

Звертаємо увагу на те, що основою будь-якого блогу мають бути періодичність, стислість й індивідуальність. Це означає, що нова

інформація на блозі має з'являтися досить часто (не рідше ніж двічі-тричі на тиждень).

Цікавий та унікальний зміст блогу – одна з найважливіших складових успіху. Для того, щоб привернути увагу вчителів та учнів, можна розмістити блог новин, у якому віддати перевагу спеціальним шкільним програмам, спискам книжок або інтернет-ресурсів.

За допомогою блогу набагато легше просувати в інтернеті бібліотечні послуги, ресурси й програми. В успішному створенні такого ресурсу важливу роль відіграють натхнення, мотивація й захопленість.

Допоможе в роботі зі створення блогу ознайомлення з блогами бібліотекарів-новаторів або фахівців, професійна діяльність яких пов'язана з бібліотеками, які висвітлюють на своїх сторінках цікаві ідеї, ініціюють дискусії, закликають до дій, діляться досвідом [7, с. 3-4].

Тому наступним етапом щодо подолання освітніх втрат у роботі бібліотекаря ЗЗСО може стати розширення спектра бібліотечних послуг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Надання бібліотечних послуг бібліотекою ЗЗСО має за мету безпосереднє задоволення вимог учасників освітнього процесу. Розширюючи перелік послуг, бібліотека дедалі більше запроваджує нові засоби надання доступу до інформації, застосовуючи для цього сучасну електронну техніку та засоби комунікації.

Предметом бібліотечної послуги можуть бути документи та їхні копії, бібліографічна інформація (уточнений бібліографічний опис, списки, покажчики літератури); тематичні добірки і дайджести (фрагменти текстів різноманітних документів, виявлені й скомпоновані відповідно до змісту й логіки читацького запиту); консультації, що полегшують читачам самостійний пошук інформації, роботу з традиційними й електронними документами тощо.

Із розвитком інтернету дедалі популярнішими стають такі послуги, як використання ресурсів електронних бібліотек та повнотекстових баз даних, пошук інформації в електронних каталогах інших бібліотек, віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування, електронне розсилання інформаційних повідомлень про нові надходження літератури, виставки та заходи, що проводяться в шкільній бібліотеці тощо.

Таким чином кожен із учасників освітнього процесу матиме також змогу скористатися різними інформаційними засобами для створення самостійних творчих продуктів у процесі навчальної або професійної

діяльності, організувати корпоративну або власну вебсторінку з будь-якої теми, поспілкуватися з друзями з різних куточків світу, взяти участь у багатьох конференціях, форумах, диспутах. Усі ці сервісні послуги оптимізують співпрацю між користувачем і бібліотекою. Формування перспективної асортиментної політики бібліотеки потребує вивчення попиту учасників освітнього процесу на інформаційні продукти і послуги.

Рекомендуємо вивчати попит відвідувачів бібліотеки, використовуючи таблицю 1.

Таблиця 1

**Орієнтовний перелік послуг, які може надавати бібліотека
назва ЗЗСО _____
на основі використання ІКТ**

№ з/п	Асортиментні групи	Види послуг	Побажання
1	Послуги, що надаються на основі документального обслуговування	<p>Користування електронним каталогом.</p> <p>Надання доступу до інтернет-ресурсів (баз даних, електронних бібліотек, електронних журналів тощо).</p> <p>Надання в тимчасове користування (на абонементі чи в читальній залі) електронних документів на цифрових носіях.</p> <p>Надання в постійне користування (скачування) документів із повнотекстових баз даних.</p> <p>Надання в постійне користування копій сканованих документів.</p> <p>Надання в тимчасове користування електронних читанок (електронних рідерів).</p>	

2	Послуги, що надаються на основі бібліографічного обслуговування	Підготовка бібліографічних посібників (покажчики, списки літератури): - тематичні й проблемно-тематичні; - нові надходження; - краєзнавчі тематичні добірки. Підготовка віртуальних виставок (тематичних, нових надходжень). Створення мультимедійних презентацій, буктрейлерів тощо. Віртуальні довідки (щодо уточнення бібліографічного опису, тематичні).	
3	Інформаційний супровід масових заходів (читацьких конференцій, семінарів, виховних годин, презентацій, творчих зустрічей, літературних і музичних вечорів тощо)	Створення мультимедійної наочності: відеороликів, комп'ютерних презентацій, електронних фотоколажів для проведення масових заходів.	
4	Організація змістовного дозвілля учнів	Проведення вебквестів, ігор. Організація онлайн-зустрічей.	

Список використаних джерел та літератури

1. Хемчян І.І. Інформаційно-освітній простір бібліотеки закладу загальної середньої освіти / І.І. Хемчян, О.Л. Гончаренко // Роль інновацій як чинника розвитку освітнього простору : матеріали Міжнар.

наук.-практ. конф., м. Дніпро, 26 берез. 2021 р. / Міжнар. гуманіт. дослідн. центр, Research Europe. Дніпро, 2021. С. 33-37.

2. Чотири простори бібліотеки: модель діяльності : практич. посіб. / Укр. бібл. асоц. [авт.-уклад.: Оксана Бояринова, Оксана Бруй, Лариса Лугова, Ярослава Сошинська, Ірина Шевченко]. Київ : УБА, 2020. 103 с.

3. Блудова І. Г. Нова Українська школа – нова бібліотека // Методичний вісник. 2019. С. 4.

4. Сучасна бібліотека: веб-сервіси сучасної бібліотеки: метод. Матеріали / Департамент культури і туризму Харків. облдержадмін., Харків. обл. універс. наук. б-ка [укладач В.С. Ручка]. Харків : ХОУНБ, 2014. 38 с. URL: <http://library.kharkov.ua/libdruk/LibKh-00000000142.pdf> (дата звернення: 23.05.2024).

5. Баліка Л.М. Шкільна бібліотека та інформаційно-комунікаційні технології / Л.М. Баліка // Інноватика у вихованні: зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Рівне : [б. в.], 2016. Вип. 4. С. 305-311.

6. Використання інструментів веб-технологій як основа розширення бібліотечних онлайн-послуг у формуванні сучасного іміджу бібліотеки: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. Ужгород : Вид-во Олександрів

Гаркуші, 2019. 202 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24035> (дата звернення: 23.05.2024).

7. Сидоренко О.М. Сучасний бібліотечний простір у НУШ – крок до успіху. На допомогу шкільним бібліотекарям / О.М. Сидоренко // Шкільн. бібліотекар. 2020. № 1 (січ.). С. 24-32.